

**შტრიხები ბარბარე ჯორჯაძის
ლიტერატურული პორტრეტისათვის**

**Strokes by Barbare Jorjadze
for a literary portrait**

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Avtandil Nikoleishvili

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

ABSTRACT

Assessing the role of Barbare Jorjadze (1833-1895) in the history of Georgian literature, the fact that she was an active participant in the struggle between the generations in the 60s and 70s of the XIX century and uncompromisingly defended the conservative position of the older generation became more interesting than her literary heritage. Views. It should also be emphasized that B. Jorjadze was the first professional female writer in Georgia, who made creative work the main direction of her life. she was even such a popular figure at the time that the authors of many letters and poems about their author, published in periodicals at the time, praised her work, especially the performances based on her plays. Unfortunately, this creative popularity of Barbara Jorjadze turned out to be so short that „the author herself lived longer than his work“ (Vakhtang Kotetishvili).

The interest of today's readers in the work of Barbare Jorjadze is essentially determined by the fact that through her we are given even more opportunities to know the reality of Georgia in the time of the writer.

Barbare Jorjadze's writing abilities were most evident in her prose texts. The two main factors that made such an assessment of his work created in this genre became the following: The narrative drama of the stories narrated in them and the linguistic controversy, which is significantly different from the poetic texts, the obvious distancing of the narration from the old Georgian grammatical forms and the closeness to the spoken speech. Of Barbare Jorjadze's prose works, the novelistic texts about the invasion of the armed gangs of the North Caucasus Mountain tribes in Kakheti and the decrease of the local population in Kakheti are especially important for today's readers. In the writer's prose narratives, this tragic event is first and foremost connected with Shamil's name.

Barbare Jorjadze's creative recognition was also related to the success she achieved with the performances based on her plays. In particular, her dramatic

works were very popular in the writer's life and were firmly established in the repertoire of Georgian theaters of that time.

One of the main factors determining the interest of today's readers in the creative heritage of Barbare Jorjadze should be considered the fact that the writer often appeared in the role of an active defender of women's rights. From this point of view, her artistic-publicist texts, as well as her active practical participation in public activities are extremely interesting.

საკვანძო სიტყვები: ბარბარე ჯორჯაძე, თაობათა ბრძოლა, პროზა, პიესები, შამილი.

Keywords: Barbare Jorjadze, generational struggle, prose, plays, Shamili.

ქართული ლიტერატურის ისტორიაში ბარბარე ჯორჯაძის როლის შეფასების დროს მის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე უფრო მეტი ინტერესის საგნად ის ფაქტი იქცა, რომ იგი XIX საუკუნის 60-70-იან წლებში „მამათა“ და „შვილთა“ შორის გამართული ბრძოლის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე იყო და უკომპრომისოდ იცავდა ძველი თაობის წარმომადგენელთა კონსერვატიულ შეხედულებებს. არადა, მიუხედავად იმისა, რომ მის მიერ შექმნილი ლიტერატურული მემკვიდრეობა ჩვენი მწერლობის დიდოსტატთა მხატვრულ ნააზრევთან შედარებით აშკარად შუქმომცხრალია და ნაკლებად ფასეული, თავისი მხატვრული შემოქმედებითაც და პუბლიცისტური ნააზრევითაც მან მაინც შეძლო მოკრძალებული წვლილის შეტანა შესაბამისი პერიოდის ქართული ლიტერატურის ისტორიაში.

ბარბარე ჯორჯაძის მწერლური მემკვიდრეობის შეფასების დროს განსაკუთრებული ყურადღება, უპირველეს ყოვლისა, იმ გარემოებას უნდა მიექცეოდ, რომ იგი ქართული მწერლობის ისტორიაში ქრონოლოგიური თვალსაზრისით პირველი პროფესიონალი ქალი მწერალი იყო, რომელმაც შემოქმედებითი მოღვაწეობა თავისი ცხოვრების უმთავრეს მიმართულებად აქცია. მართალია, პოეტურ სიტყვასთან წილნაყარი ქალი ავტორები ჩვენს ლიტერატურაში მანამდეც გვხვდებოდნენ, მაგრამ ამ მიმართულებით გამოვლენილი მათი შესაძლებლობები ნაკლები მასშტაბის მომცველ მოვლენას წარმოადგენდა და ხსენებულ პიროვნებათა ცხოვრებაში მხოლოდ ეპიზოდურად ვლინდებოდა.

ბ. ჯორჯაძე XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოში იმდენად პოპულარული პიროვნება იყო, რომ მის შემოქმედებასთან, განსაკუთრებით კი მისი პიესების მიხედვით დადგმულ სპექტაკლებთან, დაკავშირებით იმხანად მრავლად გამოქვეყნებული წერილებისა და მწერლისადმი მიძღვნილი ლექსების ავტორები მაღალ შეფასებას აძლევდნენ მის შემოქმედებით მოღვაწეობას. მაგალითად, ეფემია ანდრონიკაშვილი მას

„მარად ბრწყინვალე მზეს“ ადარებდა, გიორგი თუმანიშვილი კი მას ამ სიტყვებით ასხამდა ხოტბას: „ჰოი მნათობო კახთა შორის და მდედრთა სქესო, სწორ-უპოვარო, უცხო მთქმელო და უტურფესო, ძვირფასო უნჯო, მშვენიერო და უაღრესო, ოქროდ მოიმკის, რაც ცისკარში კალმით დასთესო... პოეტავ დიდო! არ დაგეშრება სიტყვათა წყარო!“ (კოტეტიშვილი 1965: 291).

ბარბარე ჯორჯაძისადმი ამგვარ დამოკიდებულებას არა მარტო დღესდღეობით ნაკლებად ცნობილი პიროვნებანი გამოხატავდნენ, არამედ მაშინდელი ქართული მწერლობის თვალსაჩინო წარმომადგენლებიც. მათ შორის აქ, პირველ ყოვლისა, აკაკი წერეთელი მინდა გავიხსენო. მიუხედავად თაობათა შორის გამართულ უკომპრომისო დაპირისპირებაში ერთმანეთისაგან არსებითად განსხვავებულ პოზიციებზე დგომისა, ბარბარე ჯორჯაძის შემოქმედებას აკაკი არა მარტო ზეპირსიტყვიერი სახით აძლევდა მაღალ შეფასებას, არამედ წერილობითი ფორმითაც. ბარბარე ჯორჯაძის შემოქმედებისადმი მის ამგვარ დამოკიდებულებას არსებითად განაპირობებდა ის გარემოება, რომ მას იგი ჩვენი ლიტერატურის ისტორიაში საკმაოდ წარმატებულ პირველ ქალ მწერლად მიიჩნევდა.

ნათქვამისათვის მეტი დამაჯერებლობის მისაცემად დავიმოწმებ ფრაგმენტს გაზეთ „დროების“ 1868 წლის მესამე ნომერში გამოქვეყნებული მისი წერილიდან „რამოდენიმე სიტყვა შესახებ კ. ბ. ჯორჯაძისა“: „გოლვიან ზაფხულში, როდესაც დამწვარი და ნაყოფის ველარ აღმომცენი დედამიწა მხოლოდ მარტო მტვერს იდენს გახურვებულს ზურგზედ, სადმე მოწმენდილ ცის კიდეზედ ერთი ნაგლეჯი ღრუბლის, თავის თავად ვერ შემძლებელი ვერც ჰაერის გაგრძელებისა და გაწმენდისა და ვერც დედამიწის დაღობისა, ყოველის კეთილ-მუშაკის გულს ახარებს!.. სურვილი მოჰგვრის მას სხვა და სხვა იმედებს და სიხარულით ეუბნება კეთილი მუშაკი თავის თავს: „კიდევ სადმე გამოჩნდებიან, ღვთის მადლით, ამ ცაზედ სხვა ნაგლეჯებიც ღრუბლისა, შეუერთდებიან ერთმანეთს, დაჰფარვენ სრულიად ცას და იწყებენ წვიმას, რომლითაც გაიწმინდება ჰაერი და იხარებს დამბალი, გულ-მამღარი და გულ-უხვი დედა-მიწაც.“ – ამ ღრუბლის ნაგლეჯის მსგავსად მოსჩანს ჩვენში ჯერ მხოლოდ მარტოთ კ. ბ. ჯორჯაძისა“.

სამწუხაროდ, ვ. კოტეტიშვილის ხაზგასმით, ბარბარე ჯორჯაძის ამგვარი შემოქმედებითი პოპულარობა იმდენად ხანმოკლე გამოდგა, რომ „თვით ავტორმა უფრო დიდხანს იცოცხლა, ვიდრე მისმა შემოქმედებამ“ (კოტეტიშვილი 1965: 290).

როგორც ითქვა, ბარბარე ჯორჯაძე XIX საუკუნის 60-70-იან წლებში თაობათა შორის გამართული ბრძოლის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე იყო და იმდროინდელ პრესაში გამოქვეყნებული თავისი წერილებით უკომპრომისოდ უპირისპირდებოდა ილია ჭავჭავაძესა და ახალი ლიტერატურული თაობის სხვა წარმომადგენლებს. იმის გათვალისწინებით, რომ ამ პაექრობასთან დაკავშირებული საკითხები დღესდღეობით კარგადაა ცნობილი, ამ დაპირისპირებაში ბ. ჯორჯაძის მონაწილეობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე მსჯელობას აღარ გავაგრძელებ; ვიტყვი

მხოლოდ იმას, რომ მისი შემოქმედებისადმი მკვეთრად ნეგატიური დამოკიდებულება ილია ჭავჭავაძემ მოგვიანებით აშკარად შეიცვალა. სწორედ ამის თვალნათლივ დადასტურებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ მისი რედაქტორობით გამოშვებული „ივერიის“ ფურცლებზე ხშირად იბეჭდებოდა ბარბარეს მხატვრულ-პუბლიცისტური ტექსტებიცა და მის შემოქმედებასა და მოღვაწეობასთან დაკავშირებული წერილებიც.

ბარბარე ერისთავი, რომელიც ჩვენი ლიტერატურის ისტორიაში მისი მეუღლის – ზაქარია ჯორჯაძის გვართაა დამკვიდრებული, დაიბადა 1833 წელს თელავის მახლობლად მდებარე სოფელ ქისტაურში. ბარბარეს მწერლური ინტერესების ჩამოყალიბებაზე არსებითად მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა მისმა უფროსმა ძმამ, ცნობილმა პოეტმა რაფიელ ერისთავმა, რომელსაც იგი თავისი „სულიერი მამის“ სახელითაც მოიხსენიებდა ხოლმე. მიუხედავად იმისა, რომ ბარბარეს სასკოლო განათლება არ ჰქონია მიღებული, თვითგანვითარების გზით მან მაინც შეძლო, მრავალმხრივად განსწავლულ პიროვნებად რომ ჩამოყალიბებულიყო.

ბარბარე მშობლებს თორმეტი წლის ასაკში მიუთხოვებიათ სოფელ გრემში მცხოვრები ზაქარია ჯორჯაძისათვის, რომელიც ცხოვრებისეულ ასპარეზზე ხელმოცარულ პიროვნებას წარმოადგენდა. მიუხედავად იმისა, რომ საარსებო სახსარის მოსაპოვებლად ზაქარიას ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა ადგილებში უხდებოდა სამსახური, მის ამგვარ მცდელობებს სასურველი შედეგი არ მოჰყოლია და მიმამე ეკონომიკური მდგომარეობის გამო მათ ოჯახს ფაქტობრივად მკვიდრად საცხოვრებელი ადგილი არ ჰქონია.

1889 წელს ბარბარე და მისი მეუღლე საცხოვრებლად აზერბაიჯანის ქალაქ ლენქორანში გადავიდნენ, სადაც მათი ვაჟი მაზრის უფროსის თანაშემწედ მუშაობდა. უცხო გარემოში მცხოვრები ბარბარეს სულიერ დეპრესიას კიდევ უფრო მეტი სიმწვავე შესძინა მეუღლის გარდაცვალებამ.

როგორც რაფიელ ერისთავისთვის ლენქორანიდან გამოგზავნილი წერილიდან ვიგებთ, სულიერადაც და ეკონომიკურადაც უმძიმეს მდგომარეობაში მყოფ მწერალს გადაუწყვეტია სიცოცხლის დარჩენილი დღეები მონასტერში გაეტარებია. კერძოდ, აი, რას წერდა იგი თავის ძმას ამასთან დაკავშირებით: „ძმაო, ეხლა ჩემი შენთან სავედრებელი ეს არის – აღმისრულო ეს ჩემი თხოვნა: მომწყინდა უსიამოვნო ქვეყანაში ცხოვრება და მინდა ერთი დღის სიცოცხლე მონასტერში გავატარო. მიმიღებენ მცხეთაში, რომ შევიდე მწირად თუ არა? მე ხომ დიდი ფული არა მაქვს რა... ამ ჩემს მოწერას ნურავისთან გაამხელ, და თუ მიმიღებენ, მაცნობე. მინდა ეს ჩემი განზრახვა შევასრულო და ვიყო მლოცველი შენი და შენი ცოლ-შვილისა“ (ირემამე 1946: 41).

სამწუხაროდ, ბევრი სხვა სურვილის მსგავსად, ბარბარემ ოცნება ვერ აისრულა და იძულებული გახდა 1893 წლამდე კვლავაც ლენქორანში დარჩენილიყო, 1893 წელს კი შეძლო, მშობლიურ კახეთში რომ დაბრუნებულიყო. 1895 წლის აპრილში თბილისში მომავალი ბარბარე

გომბორის გზაზე ცუდად გახდა და გარდაიცვალა. დასაფლავებულია თელავში.

ბარბარე ჯორჯაძის შემოქმედებითი მემკვიდრეობისადმი დღევანდელი მკითხველის ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის გარემოება, რომ მისი მეშვეობით კიდევ უფრო მეტი შესაძლებლობა გვეძლევა მწერლისდროინდელ საქართველოში არსებული რეალობის შეცნობისა. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორისეული ნააზრევი მხატვრული ოსტატობის მხრივ ხშირ შემთხვევაში საკმაოდ მოსუსტებს და აშკარად თვალხილული ფორმითაა აღბეჭდილი ქართველ რომანტიკოსთა და მომდევნო ლიტერატურულ თაობათა წარმომადგენლების, პირველ ყოვლისა კი გ.ერისთავის, ი. ჭავჭავაძისა და ა. წერეთლის შემოქმედებითი ზეგავლენით, მისი მხატვრული ნააზრევი მაინც ქმნის გარკვეულ საფუძველს იმის სათქმელად, მწერალმა ახალი შტრიხებით რომ შეძლო წარმოესახა თავის დროის ქართული ყოფითი რეალობა.

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ბარბარე ჯორჯაძის ის ლექსები, სადაც თავისი დროის ქართული ყოფა მწერალს, ერთის მხრივ, წარსულთან მიმართებით აქვს წარმოსახული, მეორეს მხრივ კი მომავლის იმედიან პერსპექტივასთან მისადაგებული ფორმით. მაგალითად, გრემის ნაქალაქევის ნანგრევებთან განმარტოებული პოეტი წარსული დიდების იავარქმნითა და აწმყო მდგომარეობის უპერსპექტივობით განპირობებულ თავის გულისტკივილს ერთმანეთთან შეპირისპირებული სახით ამგვარად გამოხატავს (ჯორჯაძე 1988: 22):

აველ გალავანს შემოზღუდულსა,
ტამარსა, ტახტსა შეურყეველსა,
მთავარ-ანგელოზად სახელდებულსა,
ყოველთ მორწმუნეთ მახარობელსა.
განვჰკრთი მშვენივრებ ძველ ხელოვნურსა
ლეონ მეფის მიერ ჰაზრს გონივრულსა,
რისთვის და ვისთვის აღშენებულსა,
გარნა საგნისთვის გაცუდებულსა...
დავსცრემლე გრძნობით, გავბედე თხრობა:
აღზდეგ, მეფეო, განცვიფრდე რომა,
გაკვირვებს ვგონებ კი არ რაობა,
რავდენ საგანზედ ჰქმნა მგლოვარობა!
ღვაწლიც შენებრივ მტრათ ქცეულა,
ტახტ-გვირგვინი შენი გადაქცეულა,
ქალაქი მტერთგან ვით დანგრეულა,
ამასთან შურიც განქარვებულა.

ქართველ რომანტიკოსთა პატრიოტული საგოდებლების აშკარა ზეგავლენით აღბეჭდილი ამ ლექსით ავტორმა ნათლად გამოხატა წარსულ დროებასა და აწმყო სინამდვილეს შორის არსებული კონტრასტული განსხვავებულობით განპირობებული ის გულისტკივილი, რომელიც მისი პოეტური ნააზრევის ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებას წარმოადგენს.

ბარბარე ჯორჯაძის შემოქმედებაში ეროვნული პრობლემის გააზრებას დიდი მასშტაბი შესძინა იმ ფაქტმა, რომ უმძიმესმა პირადცხოვრებისეულმა რეალობამ პოეტი იძულებული გახადა, სიცოცხლის გარკვეული პერიოდი სამშობლოსაგან შორს, ლენქორანში, გაეტარებინა. სწორედ ამ გარემოებით განპირობებული ნოსტალგიური გრძნობა გამოხატა მან ლექსში „ლენქორანი“, სადაც სამშობლოსაგან იძულებითი განშორებით განპირობებული სულიერი სასოწარკვეთა ჩვენი ქვეყნის ისტორიული წარსულის უმძიმეს ეპიზოდებთან მისადაგებული ფორმითაა გამოხატული (ჯორჯაძე 1988: 29):

ქვეყნები ესე სხვა და სხვა სევდას სევდაზედ მიმატებს,
სპარსთაგან წინაპართ ტანჯვას თვალწინ მიხატავს, მაგონებს.
მუსრს რომ ავლებდნენ ჩვენს მხარეს, ჩვილ ყრმათა კალო მოლექწეს,
მით ვერ აძლობდენ მძვინვარეს, ქვა ქვაზედ აღარ გაუშვეს...
სად იყო მათი სამსობლო, განხრწილი ძვლების მგვარავი!
ჰსჯიჯგნიდა ყვაავი, ყორანი, ეს იყო შესაზარავი...
შემთხვევით გადმოვიკარგე, მოვშორდი ტკბილსა სამშობლოს,
და ვაჰ, თუ შავი სამარე აქ გამითხარონ მეც ბოლოს.

ბ. ჯორჯაძის ეროვნულ-პატრიოტული თვალთახედვის რომანტიზებული ფორმით წარმოსახვა ორგანულად აღმოჩნდა დაკავშირებული ჩვენი ქვეყნის ისტორიული და თანადროული ყოფის საჭირობოტო პრობლემათა გააზრებასთან. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საუკუნეთა განმავლობაში მიმდინარე იმ ბრძოლათა ამსახველი ეპიზოდების მხატვრულ-დოკუმენტური ფორმით წარმოჩენა, რომელთაც საქართველოს ცალკეული მხარეების ასაკლებად მართავდნენ ჩვენს ქვეყანაში შემოჭრილი ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელი მოსახლეობის შეიარაღებული ბანდები. როგორც ბ. ჯორჯაძის ბიოგრაფიიდან ცნობილია, ამ ტრაგიკული მოვლენის შესახებ მწერალმა არა მარტო სხვათა მონათხრობებიდან და ისტორიული მასალებიდან იცოდა, არამედ ამ თავდასხმათა საფრთხე თავად მასაც და მის მახლობელ ადამიანებსაც განუცდიათ არაერთგზის.

ეს ყველაფერი ბარბარე ჯორჯაძემ ღრმად შთამბეჭდავი ფორმით ასახა იმ მხატვრულ-დოკუმენტურ ტექსტებში, რომლებშიც კახეთში შამილის შეიარაღებული რაზმების ლაშქრობებთან დაკავშირებული ამბებია მოთხრობილი. კახეთის ასაკლებად ჩრდილოეთ კავკასიელ ხალხთა, კერძოდ კი ლეკთა, შემოჭრის შედეგად შექმნილი ტრაგიკული რეალობა წარმოსახა ბარბარე ჯორჯაძემ პოემაში „შუამთის მონასტრის მწირი“. კერძოდ, ხსენებულ ნაწარმოებში ავტორი გვიამბობს XVI საუკუნეში კახეთის ამ სოფელში კახთა მაშინდელი მეფის – ლევანის მიერ მისი ყოფილი მეუღლის თხოვნით აგებულ მონასტერში სტუმრობის ამბავს. როგორც ცნობილია, ლევანისა და მისი გურული მეუღლის – თინათინის დრამატული ოჯახური თავგადასავალი ისტორიული სიმართლით არის მოთხრობილი ვასილ ბარნოვის რომანში „მიმქრალი შარავანდედი.“ უღრან

ტყეში მდებარე ამ მონასტერში სტუმრად მისულ პოეტს იქ მყოფმა ბერმა იქაურობა დაათვალიერებინა და თინათინის მონაზვნურ ცხოვრებასთან დაკავშირებული ამბის მოთხრობის შემდეგ თავისი ოჯახური ტრაგედიაც უამბო. ბერის მონათხრობისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის გარემოება, რომ მისი მეშვეობით ნათელი წარმოდგენა გვექმნება კახეთის ასაკლებად შემოჭრილ ლეკთა ვანდალიზმზე. ბერის ნაამბობს მეტ სიმამფრეს ისიც სძენს, რომ ამ ვანდალიზმის მსხვერპლად ქვეულ პიროვნებებს თავად ისიცა და მისი ოჯახის წევრებიც წარმოდგენდნენ.

არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ ბარბარე ჯორჯაძის მწერლური შესაძლებლობები ყველაზე მეტად მის პროზაულ ტექსტებში გამოვლინდა. ამ ჟანრში შექმნილი მისი ნაწარმოებებისთვის ამგვარი შეფასების მიცემის განმაპირობებელ უმთავრეს ფაქტორებად, ჩემი აზრით, ორი უმთავრესი გარემოება იქცა: მათში მოთხრობილ ამბავთა სიუჟეტური დრამატიზმი და პოეტური ტექსტებისაგან მნიშვნელოვანწილად განსხვავებული ენობრივი სისადავე, ძველქართული გრამატიკული ფორმებისაგან მისეული მონათხრობის აშკარა დისტანცირება და სასაუბრო მეტყველებასთან სიახლოვე.

ბარბარე ჯორჯაძის პროზაული ნაწარმოებებიდან დღევანდელი მკითხველისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის ნოველისებური ტექსტები, რომლებშიც კახეთის სოფლებში ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელ ტომთა, უმთავრესად ლეკთა, შეიარაღებული ბანდების შემოჭრის ამსახველი ამბებია მოთხრობილი. როგორც ითქვა, მწერალმა, როგორც ამ კუთხეში დაბადებულმა და ხანგრძლივი დროის განმავლობაში იქვე ნაცხოვრებმა პიროვნებამ, ხსენებული ტრაგიკული მოვლენის შესახებ არა მარტო წიგნებიდან და სხვათა ნაუბრებიდან იცოდა, არამედ თავადაც არაერთგზის გამხდარა კახეთში ლეკთა შემოსევებისა და მათ მიერ მშვიდობიანი მოსახლეობის აკლება-აწიოკების პირადად მხილველიც. აქედან გამომდინარე, ხსენებული პროზაული ტექსტები დღევანდელი მკითხველისთვის განსაკუთრებით საინტერესო ქმნილებებად, პირველ ყოვლისა, სწორედ ამ ტრაგიკულ მოვლენასთან დაკავშირებული ეპიზოდების მოთხრობის თვალსაზრისით უნდა მივიჩნიოთ. მათი მეშვეობით მწერალი ამ რეალობის უშუალოდ თვითმხილველი პიროვნების ემოციით მოგვითხრობს კახეთში ლეკთა შეიარაღებული რაზმების შემოჭრასა და მშვიდობიანი მოსახლეობის დარბევასთან, ხოცვა-ჟლეტასა და მათი სახლ-კარის გადაწვასთან დაკავშირებულ ამბებს.

მწერლის მიერ მოთხრობილი ამ ვანდალიზმის არსზე უფრო ნათელი წარმოდგენის შესაქმნელად დავიმოწმებ ფრაგმენტს ერთ-ერთი მათგანიდან: „ოთხ ივლისს, რიჟრაჟზედ, ფოხლიდგან ლეკის ჯარი ჩამოიშალა და ორ ნაწილად გაიყო. ერთმა ნაწილმა ალაზნის გამოღმით გამოსწია და მეორე ნაწილი მიუბრუნდა შილდას. იქ წაუკიდეს სახლებს ცეცხლი. ვინც სადმე სიმაგრეში შეხიზნულეები იყვნენ, იმათ აღარ მიუტრიალდნენ, ხოლო თავიანთ სახლებში ვინც კი იყვნენ, დაერივნენ იმათ. შეიქმნა სისხლის

ღვრა. დედას ხელიდგან სტაცებდნენ ჩვილ შვილს და თვალწინ ახლიდენ მიწაზედ. ვინ იცის, რამდენი სული კაცი და დედაკაცი ტყვედ გაისტუმრეს და რამდენი საცხოვრებელი აიკლეს...

ლეკებმა ახლა საბუისკენ გამოსწიეს, წაუკიდეს ცეცხლი სახლებს და ვისაც-კი მოახელებდნენ სადმე, ჰხოცდნენ უწყალოდ“ (ჯორჯაძე 1986: 77).

ავტორისეულ მონათხრობს კიდევ უფრო შთამბეჭდავს ხდის ის ფაქტი, რომ კახეთის ასაკლებად შემოჭრილ მძარცველთა წინააღმდეგ ადგილობრივი მოსახლეობის თავგანწირულ ბრძოლასთან დაკავშირებული ცალკეული ეპიზოდები მწერალს რომანტიზებული ფორმით აქვს მოთხრობილი. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ნოველა „დიკლო-შენაქოში“. ნათქვამისთვის მეტი სიცხადის მისაცემად მოკლედ გავიხსენოთ ნაწარმოების სიუჟეტური ქარგა.

ნოველის დასაწყისში მწერალი მკითხველის ყურადღებას მიაპყრობს კავკასიის მკვიდრთა ყოფაში დამკვიდრებულ იმ ტრადიციას, რომელსაც გარანტირებულად მყარი საფუძველი უნდა შეექმნა ამ რეგიონში მცხოვრებ სხვადასხვა ეთნოსთა მშვიდობიანი თანაცხოვრებისთვის. კერძოდ, ავტორის მიერ მოწოდებული ინფორმაციით, „ძველისძველად კავკასიის მთის სხვადასხვა სოფელში, სადაც ცხოვრობენ ლეკნი, დიდონი, ქისტნი, ხევსურნი და თუშნი, ჩვეულებათ დაედოთ, რომ ერთი თემი მეორე თემს მოციქულებს მიუგზავნიდა, ჩვენში ზავი დავდოთო და რამდენი წლითაც ორივე მხარეს ჰსურდა, ზავს დასდებდნენ... ზავის დამდებნი ისე იყვნენ შეკრულნი მტკიცე პირობით, რომ არც ერთ მხარეს არ შეეძლო დანიშნულ ვადამდის მიხდომა, ტყვეების მოტაცება და სისხლის ღვრა“ (ჯორჯაძე 1986: 45).

დიდოელთა ნაიბი ამირხანი და დიკლო-შენაქოს თუში მოსახლეობა სწორედ ასეთი სამშვიდობო ზავის საფუძველზე შეთანხმდნენ, რომ ოთხი წლის განმავლობაში ერთმანეთს არ უმტრობდნენ და მშვიდობიან ურთიერთობას შეინარჩუნებდნენ. მაგრამ დიდოელთა ბელადმა თუშებისათვის მიცემული პირობა დაარღვია და იგი დიდძალი რაზმით შეიჭრა დიკლო-შენაქოში. ამირხანის მიერ მიღებული ამ მზაკვრული გადაწყვეტილების შესახებ თავის თუშ მეგობარს – ღვთისიას რამდენიმე საათით ადრე ამცნო მასთან ფარულად მისულმა დიდოელმა ყონადმა. ღვთისიამ ეს ამბავი თანასოფლელებს შეატყობინა და მზაკვრულად მომხდური მტრის მოსაგერიებლად თუშები საბრძოლველად მოემზადნენ. ღვთისია და მისი ოჯახის წევრები საკუთარ კოშკში გამაგრდნენ და სოფელში შემოჭრილ დიდოელ ლეკებს, რომელთაც თუშთა საცხოვრებელ სახლებს ცეცხლი წაუკიდეს, სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა გაუმართეს.

ლეკთა ბარბაროსულ ქმედებაზე უფრო ნათელი წარმოდგენის შესაქმნელად დავიმოწმებ ფრაგმენტს ავტორისეული მონათხრობიდან: „დიკლოსა და შენაქოს ხალხი აიშალა. შეიქმნა წივილ-კივილი და უშველებელი ვაების ხმა. ლეკნი გულ-დამშვიდებულ თუშებს შემოესივნენ და შეიქმნა სისხლის ღვრა... თუშები ძალზედ ომობდნენ, მაგრამ რას

გააწყობდნენ სამი ათასიან ლეკის ჯართან. ლეკნი ხოცავდნენ ხალხს... იყო ერთი საშინელება“ (ჯორჯაძე 1986: 48).

თუმთა ამგვარი მდგომარეობა კიდევ უფრო უნუგეშო გახადა იმან, რომ მათ ტყვია-წამალიც გაუთავდათ. ასეთ უნუგეშო მდგომარეობაში აღმოჩენილმა ღვთისიამ, რომელიც კოშკში თავისი მრავალრიცხოვანი ოჯახის წევრებთან ერთად იყო გამაგრებული, გადაწყვიტა, მასთან ერთად მყოფნი კოშკში ჩაკეტილი დაეტოვებინა, თავად კი გარეთ გამოსულიყო და სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე განეგრძო ბრძოლა მტრის წინააღმდეგ. მაგრამ მის მიერ მიღებულ ამ გადაწყვეტილებას კატეგორიულად აღუდგება წინ მეუღლე და თავის ამგვარ ქმედებას მას ამ სიტყვებით განუმარტავს: „რას შვრები, ღვთისიავ! მანამ ცოცხალი ვარ, სად გაგიშვებ?! განა ეს შენისთანა კაცისთვის პატიოსნებაა, დედა და ცოლი გაგიუპატიურონ, შენი საყვარელი შვილი კი ტყვეობასა და სატანჯველს გამოატარონ? არ იცი, რომ ჩვენი ცოდო მკვდარსაც მოეკითხება და შენ საიქიოსაც თან საწუხრად გაგყვება?“ (ჯორჯაძე 1986: 51).

ამიტომაც ასეთ უიმედო მდგომარეობაში მყოფი ის და მისი ოჯახის წევრები მტერს ცოცხლად რომ არ ჩაეგდო ხელთ, მეუღლეს კატეგორიულად მოსთხოვა, ყველა მათგანი საკუთარი ხელით განეგმირა, თავად მას კი ლეკების წინააღმდეგ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა მხოლოდ ამის შემდეგ განეგრძო. არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ ღვთისიას მეუღლის ამგვარი ქმედებით ბარბარე ჯორჯაძემ იდეალიზებული ფორმით ცადა გამოეხატა ქართველი ქალის პატრიოტული თავგანწირვა და ზნეობრივი სისპეტაკე.

რადგანაც შექმნილი მდგომარეობიდან თავდასახსნელი სხვა გზა არ არსებობდა; ღვთისია იძულებული გახდა, რეალურად აღესრულებინა მეუღლის კატეგორიული მოთხოვნა და საკუთარი ოჯახის წევრთა სისხლში მართლაც გაესვარა ხელი.

შამილის ციკლის მოთხრობებზე საუბრის დროს აქ ერთ მნიშვნელოვან გარემოებასაც მინდა მივაქციო მკითხველის ყურადღება – იმ უმოქმედობის ხაზგასმით დაფიქსირებას, რომელსაც ჩვენს ქვეყანაში იმხანად არსებული რუსული საჯარისო შენაერთები და მათი ხელმძღვანელები იჩენდნენ ლეკთა თარეშის აღსაკვეთად. კერძოდ, ხსენებული მოვლენის ამსახველ მოთხრობებში მწერალი თუმცა ფრაგმენტულად, მაგრამ ნაკლებად შენიღბული გულისტკივილით აღნიშნავს იმ ფაქტს, რომ ლეკთა თარეშისგან მშვიდობიანი მოსახლეობის დასაცავად რუსი ხელისუფალნი და მათ დაქვემდებარებაში მყოფი საჯარისო ნაწილები არათუ თავად არ აკეთებდნენ რამეს, არამედ მათი ცალკეული წარმომადგენლები თვითონაც ხდებოდნენ ამ ტრაგიკული მოვლენის თანამონაწილენი.

ბარბარე ჯორჯაძის შემოქმედებითი აღიარება იმ წარმატებებთანაც აღმოჩნდა დაკავშირებული, რაც მან თავისი პიესების საფუძველზე დადგმული სპექტაკლებით მოიპოვა. როგორც ცნობილია, მწერლის დრამატურგიული თხზულებანი მის სიცოცხლეში საკმაოდ დიდი პოპულარობით სარგებლობდა და მყარად იყო დამკვიდრებული

იმდროინდელი ქართული თეატრების რეპერტუარში. ბარბარე ჯორჯადის შემოქმედებითი მემკვიდრეობის ამ ნაწილის ამგვარ შეფასებაში გადაჭარბებული რომ არაფერია, ამას მაშინდელ ქართულ პრესაში ხსენებულ სპექტაკლებზე გამოქვეყნებული რეცენზიებიც ადასტურებს. კერძოდ, აღნიშნულ პუბლიკაციათა ავტორები მწერლის დრამატურგიულ ხელოვნებას ხშირ შემთხვევაში საკმაოდ მაღალ შეფასებას აძლევენ.

მაგალითად, გაზეთ „დროების“ 1879 წლის 182-ე ნომერში დაბეჭდილ რეცენზიაში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ „მშვენიერის ენითაც, შინაარსითაც და სცენის მხრივაც“ ბ. ჯორჯადის პიესა „რას ვეძებდი და რა ვიპოვე“ „არც ერთ ჩვენ გ. ერისთავის პიესებს არ ჩამოუვარდება უკან“ და „ერთ საუკეთესო ორიგინალურ კომედიად უნდა ჩაითვალოს ჩვენს დრამატიულ ლიტერატურაში“.

ბარბარე ჯორჯადის ხსენებულ პიესას გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ 1898 წლის 703-ე ნომერში მეგახლავარის ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ წერილში ანალოგიურ შეფასებას აძლევდა მ. ნასიძეც. კერძოდ, მისი აზრით, „კნენა ბარბარე ჯორჯადისა შესანიშნავი ქალია ჩვენს მწერლობაში... იგი სალიტერატურო ასპარეზზე იმ დროს გამოვიდა, როდესაც ჩვენი ახალი მწერლობა და მწიგნობრობა ფეხს იდგამდა... „რას ვეძებდი და რა ვიპოვე“ ჩინებულ პიესად უნდა ჩაითვალოს“ და „არაფრით ჩამოუვარდება... გამოჩენილ კომედიებსა და დრამებს თ. გ. ერისთავისას და ანტონოვისას. გ. ერისთავმა თავისი კომედიებით შეჰქმნა სკოლა დრამატიულ მწერლობისა. აი, ამ სკოლის მოწაფეა კნ. ბარბარე ჯორჯადიც“.

მიუხედავად იმისა, რომ ბარბარე ჯორჯადის დრამატურგიულ თხზულებათა ამგვარი შეფასება დღევანდელი თვალთახედვით აშკარად გადაჭარბებულია და მათი სიუჟეტური დრამატიზმის საფუძვლად ქცეული კოლიზიები ნაკლებად მნიშვნელოვანი, მხატვრული ოსტატობისა და სასცენო ხელოვნების წარმომჩენი დეტალები და სიტყვიერი ოსტატობის დონე კი ნაკლებად ფასეული, თავისი პიესებით მწერალმა მაინც შეძლო საგულისხმო წვლილის შეტანა იმჟამინდელი ქართული თეატრის რეპერტუარის გამდიდრების პროცესში.

ბარბარე ჯორჯადის პიესები დღევანდელი მკითხველისთვის, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ შესაბამის პერიოდში არსებული რეალობის შესაცნობადაა საინტერესო და არა მათ სიუჟეტურ საფუძვლად ქცეული კურიოზული პიროვნული ურთიერთობებით. და კიდევ ერთიც: მისეული მონათხრობით მწერალი ახერხებს მეტ-ნაკლებად ფასეული ახალი წახნაგებით წარმოსახოს იმ პერიოდის დიდ ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში უფრო მასშტაბურად და მეტი სიტყვიერი ხელოვნებით წარმოჩენილი მაშინდელი ჩვენი ყოფის ცალკეული მხარეები.

მაგალითად, თავისი კომედიით – „რას ვეძებდი და რა ვიპოვე“ – ბარბარე ჯორჯადემ ცადა, მაყურებლისათვის ახალი რაკურსით დაენახებინა ეკონომიკურად საფუძველგამოცლილი და ზნეობრივად დეგრადირებული ფეოდალური არისტოკრატის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენლის

ცხოვრებისეული რეალობა. ფეოდალური არისტოკრატის ყავლგასული წარმომადგენლის უმძიმესი ცხოვრებისეული რეალობიდან მოთხრობილი ერთი კურიოზული ეპიზოდის მეშვეობით ბარბარე ჯორჯაძე შეეცადა, მკითხველისთვის (მაყურებლისთვის) კომიკური ფორმით დაენახებინა ნაწარმოების მთავარ პერსონაჟად ქცეული ამ დიდგვაროვანი არისტოკრატის ამაო მცდელობა, დაქორწინების გზით დაეღწია თავი უმძიმესი ეკონომიკური გასაჭირისათვის.

როგორც ითქვა, იქიდან გამომდინარე, რომ ბარბარე ჯორჯაძის პიესების თემატიკა დღეისათვის უკვე საკმაოდ ყავლგასულიცაა და შესაბამის პერიოდში მოღვაწე ცნობილ ქართველ მწერალთა მიერ გაცილებით უფრო მაღალმხატვრული სიტყვიერი ხელოვნებით ხორც-შესხმული, თანამედროვე მკითხველისათვის ისინი ნაკლები ინტერესის საგანს წარმოადგენს. ამ თვალსაზრისით ერთადერთ გამონაკლისად მხოლოდ პიესა „შური“ შეიძლება მივიჩნიოთ. მიუხედავად იმისა, რომ ნაწარმოების სიუჟეტურ საფუძვლად ქცეული ინტრიგა არაერთი სხვა მწერლის შემოქმედებაში ვლინდება მეტ-ნაკლებად მსგავსი ვარიაციებით, თავისი ამ ნაწარმოებით ბარბარე ჯორჯაძემ მაინც შეძლო საკმაოდ შთამბეჭდავი სიტყვიერი ხელოვნებით მოეთხრო ნაწარმოების მთავარი პერსონაჟის ავანტიურისტული სასიყვარულო თავგადასავალი.

ბარბარე ჯორჯაძის შემოქმედებითი მემკვიდრეობისადმი დღევანდელი მკითხველის ინტერესის განმაპირობებელ ერთ-ერთ უმთავრეს ფაქტორად ის ფაქტიც უნდა მივიჩნიოთ, რომ მწერალი ქალთა უფლებების აქტიურად დამცველის როლშიც ხშირად გვევლინება. ამ თვალსაზრისით უაღრესად საინტერესოა მისი როგორც მხატვრულ-პუბლიცისტური ტექსტები, ისე საზოგადოებრივ საქმიანობაში აქტიური პრაქტიკული მონაწილეობაც. ბარბარე ჯორჯაძის მიერ ამ მიმართულებით გამოთქმული შეხედულებანი ჩვენი საზოგადოების იმ ნაწილს, რომელიც კონსერვატიულ შეხედულებათა ტყვეობაში იყო მოქცეული და ქალს უფლებრივად შეზღუდულ და ოჯახურ გარემოს მიჯაჭვულ პიროვნებად მიიჩნევდა, სრულიად მიუღებელ თვალსაზრისად მიაჩნდა. არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ ბარბარე ჯორჯაძე ამ საკითხში ქართველ „სამოციანელთა“ დიდი თაობის წარმომადგენელთა თანა-მოაზრედ მოგვევლინა და თავისი შესაძლებლობების დონეზე ბევრი რამ გააკეთა ქალთა უფლებების დასაცავად. ნათქვამისათვის მეტი სიცხადის მისაცემად დავიმოწმებ ფრაგმენტს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გაზეთ „კვალის“ 1893 წლის მე-16 ნომერში გამოქვეყნებული წერილიდან „ორიოდე სიტყვა ყმაწვილ კაცების საყურადღებოდ“: „დღეს სხვა ქვეყნებიდან ჩვენშიაც შემოვიდა ახალი დრო განათლებისა და აყვავებისა. ახლა მაინც ჩვენმა კაცებმა დაანებონ თავი ზვაობას და მეშურნეობას, მისცენ თავიანთ დებსაც თანასწორი სწავლა და მიმართულება, რომ შეეძლოთ კიდევ კვალში ჩადგომა“ (ჯორჯაძე 1988: 141).

ქალთა და კაცთა უფლებრივი თანასწორობისაკენ მოწოდების იდეამ ბარბარე ჯორჯადის მხატვრულ შემოქმედებაშიც ჰპოვა ასახვა. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა მისი ლექსები: „კაცებს“, „კაცი“ და სხვ. მამაკაცებისადმი მიმართული თავისი ამ ლექსებით ბარბარე ჯორჯადე აქტიურად დაუპირისპირდა მაშინდელი ჩვენი საზოგადოების კონსერვატიული ნაწილის ანტიფემინისტურ თვალთახედვას, რომლის მიხედვითაც ქალი მხოლოდ ოჯახს მიჯაჭვულ და მამაკაცის უსიტყვოდ მორჩილ, უფლებებშეზღუდულ პიროვნებად იყო მიჩნეული. მისი ამ თვალთახედვისთვის მეტი დამაჯერებლობის მისაცემად იგი ქართველი ხალხის მიერ საუკუნეთა განმავლობაში დაუცხრომელი სიყვარულით გარემოსილ იმ ქალებსაც მოიხსენიებს ხოტბაშესხმული ფორმით, რომლებსაც მამაკაცებზე არანაკლებად მნიშვნელოვანი როლი აქვთ შესრულებული ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში.

ბარბარე ჯორჯადის ფემინისტური თვალთახედვა იმდროინდელ ქართულ ყოფაში დამკვიდრებული ქალთა დაქორწინების მანკიერი ჩვეულების მხილებითაც გამოვლინდა. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა მისი მოთხრობები: „თაზო მომღერალი“ და „სოფელს ხევთა პირაში.“

კერძოდ, „თაზო მომღერალი“ მწერალი პრინციპულად დაუპირისპირდა მაშინდელი ჩვენი საზოგადოების ერთი ნაწილის მიერ ცხოვრების წესად დამკვიდრებულ იმ ტრადიციას, რომლის ძალითაც ქალი უფლებრივად მკაცრად შეზღუდულ და მამაკაცის ნება-სურვილის უსიტყვოდ მორჩილ არსებად იყო მიჩნეული. სწორედ ამ დაპირისპირების განზოგადებულ გამოვლინებად აქცია მწერალმა ღარიბი აზნაურის – თაზო მომღერლისა და მდიდარი სახელმწიფო მოხელის – მანუჩარ მძლავრადის ქალიშვილის სიყვარულის ტრაგიკული ისტორია.

რაც შეეხება მოთხრობას – „სოფელს ხევთა პირაში“, მასში რომანტიზებული ფორმითაა მოთხრობილი თებროსა და მალხაზოს სასიყვარულო თავგადასავალი.

ბარბარე ჯორჯადის ღვაწლის შეფასების დროს ქეთევან ირემამემ მის პედაგოგიურ დამსახურებასაც მიაქცია ყურადღება. კერძოდ, როგორც მან მწერლის საარქივო დოკუმენტების შესწავლის საფუძველზე გაარკვია, 1880-იან წლებში მას შეუდგენია იაკობ გოგებაშვილის „დედაენისაგან“ არსებითად განსხვავებულ პრინციპებზე დაფუძნებული პირველ-დაწყებითი სკოლის სახელმძღვანელო, რის შესახებაც თავის ძმას – რაფიელს ასეთ რამეს აუწყებდა: „დედაენა არ მომწონს ამისთვის, რომ ეხლანდელს დროში ზღაპრებს არ უნდა შეაჩვიო ყმაწვილი. გონება უნდა გაუხსნა და რაც იმას შეეფერება, ის ასწავლო. რაფიელ-ჯან, ხომ გაგიგონია „ცუდათ ჯდომასო ცუდათ შრომა სჯობიაო“. მეც ასე ვიშრომე და შევადგინე სამოსწავლო წიგნი, სახელად უწოდე „დასაწყისი სწავლისა...“ ვამჯობინე ასე: ჯერ მთელი ანბანი მხატვრობით შეისწავლოს ბავშვმა“ (ირემამე 1946: 45).

იქიდან გამომდინარე, რომ აღნიშნული საკითხის საფუძვლიანი განხილვა სცილდება წინამდებარე ნარკვევის მიზანდასახულობის ფარგლებს, ამასთან დაკავშირებით მსჯელობას აღარ გავაგრძელებ და აღნიშნულ ფაქტს მხოლოდ იმის ნათელსაყოფად ვაფიქსირებ, ბარბარე ჯორჯაძე მრავალმხრივი საქმიანობით გამორჩეულ მოღვაწეს რომ წარმოადგენდა და თავის შემოქმედებით შესაძლებლობებს მხოლოდ ერთი მიმართულებით არ ავლენდა.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

ირემამე 1945: ირემამე ქ., ლიტერატურული მედალიონები. თბილისი, 1945.
კოტეტიშვილი 1965: კოტეტიშვილი ვ., რჩეული ნაწერები. თბილისი, 1965.
ჯორჯაძე 1986: ჯორჯაძე ბ., ლექსები, პიესები, მოთხრობები, წერილები. გამოსაცემად მოამზადა მ. მაღალაშვილმა. თბილისი, 1986.
ჯორჯაძე 1988: ჯორჯაძე ბ., რჩეული თხზულებანი. შეადგინა და წინასიტყვაობა დაურთო მ. მონიავამ. თბილისი, 1988.
დროება 1879: ქართული თეატრი. „რას ვეძებდი და რა ვპოვე“ და „იჭვიანი“. გაზეთი „დროება“, №182, 1879.
ცნობის ფურცელი 1898: მე გახლავარ (მ. ნასიძე), თეატრის მატთანე. ქართული თეატრი. „რას ვეძებდი და რა ვპოვე“, კომედია კნ. ბარბარე ჯორჯაძისა. გაზეთი „ცნობის ფურცელი“, №703, 1898.
დროება 1868: წერეთელი ა., რამოდენიმე სიტყვა შესახებ კ. ბ. ჯორჯაძისა. გაზეთი „დროება“, №3, 1868.